

De verwerpelijke ideologie van een kind in Nazi-Duitsland

Een cognitieve filmanalyse van *Jojo Rabbit* (2019) naar de veranderende mate van sympathie voor het personage Jojo

Lisa van den Helm (5945046)

Bachelor Eindwerkstuk (ME3V15026), studiejaar 2019-2020, blok 4

Bachelor Media en Cultuur, Universiteit Utrecht, verdiepingspakket film- en mediacultuur

Begeleider: Dr. Ansje van Beusekom, tweede lezer: Dr. Christian Olesen

Inleverdatum: 18 juni 2020

Samenvatting

In dit bachelor eindwerkstuk wordt er antwoord gegeven op de vraag: Hoe zorgt de ontwikkeling van het personage Jojo als kind in de film *Jojo Rabbit* voor sympathie voor Jojo? Dit zal worden gedaan middels een cognitief filmonderzoek aan de hand van de *structure of sympathy* van Murray Smith. In de film *Jojo Rabbit* volg je als kijker de 10-jarige Jojo Betzler. Jojo groeit op in Nazi-Duitsland en heeft Adolf Hitler als denkbeeldige vriend. De representatie van een kind dat opgroeit met het Nazisme als het “normaal” is een van de aspecten die het onderzoeken van deze film relevant maakt. Om de hoofdvraag te beantwoorden heb ik als eerste geanalyseerd hoe de film de kinderlijkheid van Jojo benadrukt. Hierbij wordt er vooral gefocust op hoe andere personages dat benadrukken. In de analyse wordt duidelijk dat vooral Jojo’s moeder ervoor probeert te zorgen dat Jojo kind blijft, en dat Jojo zich bij haar ook meer gedraagt als een kind. Vervolgens heb ik voor Jojo’s relaties met Hitler en het Joodse meisje Elsa, dat in zijn huis zit ondergedoken, bekeken hoe deze relaties de *structure of sympathy* rondom Jojo beïnvloeden. De *structure of sympathy* bestaat uit drie onderdelen: *recognition*, *alignment* en *allegiance*. Voor beide relaties zijn die drie aspecten geanalyseerd, waardoor kan worden bepaald hoe en of er sympathie wordt opgewekt. In Jojo’s relatie met Hitler is te herkennen dat Jojo steeds afstandelijker doet tegenover zijn denkbeeldige vriend. Omdat Hitler zich in Jojo’s hoofd bevindt zijn de gesprekken die zij voeren eigenlijk gesprekken die Jojo met zichzelf voert. Hierdoor komt de ontwikkeling die Jojo doormaakt duidelijk naar voren. Er is dan ook te zien dat Jojo gaat twifelen aan zijn ideologie en deze uiteindelijk verwerpt. Doordat Jojo tegenover een onsympathiek historisch figuur is gezet komt de kijker, naar mate Jojo’s twijfel over het Nazisme toeneemt, meer op één lijn te zitten met Jojo. Hierdoor ontstaat er ook meer sympathie voor Jojo. Ook in Jojo’s relatie met de Joodse Elsa is een verandering te herkennen die zorgt voor meer sympathie. Jojo’s antisemitische instelling die hij vanuit het Nazisme meekrijgt verdwijnt naar mate hij meer tijd doorbrengt met Elsa. Jojo wordt zorgzaam naar Elsa toe en wordt zelfs verliefd op haar. Ook wanneer Hitler Jojo bevraagt over het feit dat hij meer tijd doorbrengt met Elsa probeert Jojo dat goed te praten. De kijker kan in deze relatie wederom herkennen dat Jojo zijn ideologie langzaam verwerpt. De kijker vormt hierdoor meer sympathie voor Jojo, omdat de ideologie waar Jojo van afstapt er een is die bijna universeel als verwerpelijk bekend staat. Jojo’s relaties met Hitler en Elsa geven dus goed de ontwikkeling weer die Jojo doormaakt. Doordat deze ontwikkeling ervoor zorgt dat Jojo afstapt van het Nazisme ontstaat er meer sympathie voor Jojo.

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Theoretisch kader	5
Cognitieve filmtheorie	5
<i>Structure of sympathy</i>	5
Kritiek op de theorie van Murray Smith	7
Methode	9
Analyse	11
Jojo als kind: hoe geeft de film dat weer?.....	12
Jojo's relatie met Hitler	14
Jojo's relatie met Elsa	16
Conclusie	20
Bronnenlijst	21
Bijlage 1: lijst met personages	23
Bijlage 2: analyseprotocol	24
Plagiaatverklaring	39

Inleiding

De film *Jojo Rabbit* ging in september 2019 in première.¹ Regisseur Taika Waititi baseerde het script op het boek *Caging Skies* van schrijfster Christine Leunens, uit 2008. Het script werd in 2012 op de 'Black List' geplaatst, dit is een lijst met daarop de beste, nog niet verfilmde, scenario's.² Deze lijst is opgericht in 2005 door filmmanager Franklin Leonard. De lijst wordt samengesteld door middel van stemmen die worden gegeven door film managers.³ Na zeven jaar is *Jojo Rabbit* gemaakt en Taika Waititi won hiermee een Oscar voor best bewerkte scenario in 2020. Waititi heeft een aantal grote aanpassingen gedaan aan het verhaal, zoals het toevoegen van het personage Hitler. De film gaat over een jongetje, Johannes (Jojo), in een provinciestadje tijdens de laatste maanden van Nazi-Duitsland. Jojo, geheel opgegroeid in Nazi-Duitsland, is gefascineerd door Hitler en wil zich bij de Hitler Jugend aansluiten. Hitler is Jojo's denkbeeldige vriend, die Jojo ondersteunt op het trainingskamp van de Hitler Jugend. Jojo ontdekt dat zijn moeder een Joods meisje, Elsa, verstoppt in de kamer van zijn overleden zus. Terwijl Jojo's relatie met Elsa ontwikkelt, begint Jojo aan zijn geloof in het Nazisme te twijfelen.

Voor mijn onderzoek heb ik mij georiënteerd op verschillende gebieden, waaronder dat van de adaptatietheorie, ofwel boekverfilmingen. Bij nader inzien heb ik er echter voor gekozen dit niet te betrekken in mijn onderzoek, omdat volgens Thomas Leitch, professor Engels, een onderzoek naar een specifieke adaptatie nauwelijks iets toevoegt aan het onderzoeksveld.⁴ Het zou uiteraard wel een stelling kunnen versterken, maar ik vrees dat ik dan met mijn onderzoek te ver afwijk van datgene wat ik juist wel wil onderzoeken, en dat is niet het verschil tussen boek en film. In plaats daarvan beperk ik me nu tot de film. Daarnaast heb ik mij verdiept in literatuur over komische films met Hitler.

Sidney Homan en Hernán Vera schreven een boek over Hitler in films en hebben hierin ook een hoofdstuk gewijd aan de komische Hitler. Volgens Homan en Vera kom je deze tegenwoordig nog maar zelden tegen in films, televisie of theater.⁵ Een voorbeeld van een redelijk recente film die gebruik maakt van een komische Hitler is de film *Er ist wieder da* (2015).⁶ De film is een komedie die gebruik maakt van zowel fictie als een mockumentary stijl waarbij een acteur in zijn Hitler-kostuum naar buiten ging en de reacties van de mensen op straat zijn gefilmd. Ook is deze film, net als *Jojo Rabbit*, gebaseerd

---

¹ Taika Waititi, *Jojo Rabbit*, geregisseerd door Taika Waititi (Verenigde Staten: Fox Searchlight Pictures, 2019).

² Eric Eisenberg, "Why It's Good Jojo Rabbit Took Seven Years To Get Made, According To Taika Waititi," geplaatst op 24 oktober, 2019, <https://www.cinemablend.com/news/2483015/why-its-good-jojo-rabbit-took-seven-years-to-get-made-according-to-taika-waititi>.

³ "About The Black List," The Black List, bezocht op 11 juni 2020, <https://blcklst.com/about/>.

⁴ Thomas Leitch, "Adaptation Studies at a Crossroads," *Adaptation* 1, nr. 1 (2008): 86.

⁵ Sidney Homan en Hernán Vera, *Hitler in the Movies: Finding Der Fuhrer on Film* (Londen: Farleigh Dickinson University Press, 2016), 26.

⁶ David Wnendt, *Er ist wieder da*, geregisseerd door David Wnendt (Duitsland: Constantin Film, 2015).

op een boek. Het neerzetten van een komische Hitler alleen al zou *Jojo Rabbit* dus een interessante casus maken, omdat het weinig voorkomt. Het personage Hitler is echter niet waar de focus van de film op ligt, en ook niet waar ik de nadruk op zal leggen in mijn onderzoek. Wat voor mij de film interessant maakt is namelijk het perspectief van Jojo. Naar mijn weten wordt er in literatuur en films nauwelijks aandacht geschonken aan de kinderen die zijn opgegroeid in het Derde Rijk. Een uitzondering is het boek *Die Blechtrommel* (1979) en de verfilming daarvan.⁷ Het verhaal in deze film gaat over een jongetje geboren in de jaren '20 dat besluit dat hij niet op wil groeien. In plaats daarvan slaat hij op een blikken trommel wanneer hem iets niet aanstaat, en gaat daarmee door tot het einde van de Tweede Wereldoorlog. De kinderen die zijn opgegroeid met het Nazisme zijn interessant om te onderzoeken vanwege de uitzonderlijke jeugd die ze hadden. Ondanks dit wordt er weinig gefocust op deze groep in film en literatuur. Dit maakt *Jojo Rabbit* juist zo interessant, omdat je in de film een 10-jarig jongetje volgt dat niet beter weet dan dat zijn situatie normaal is. Jojo zou daarmee in zekere zin symbool kunnen staan voor de kinderen die zijn opgegroeid in het Derde Rijk tijdens de Tweede Wereldoorlog. Om deze reden zal ik mij in mijn onderzoek dan ook concentreren op de persoonlijke ontwikkeling die Jojo doormaakt. De vraag die centraal staat is: Hoe zorgt de ontwikkeling van het personage Jojo als kind in de film *Jojo Rabbit* voor sympathie voor Jojo? Aan de hand van een cognitieve filmanalyse zal ik de ontwikkeling van het personage van Jojo analyseren. Dit zal ik voornamelijk doen door te kijken naar de relaties die hij heeft met de personages om zich heen, en de veranderingen die deze relaties doormaken. Ik zal hierbij gebruik maken van de *structure of sympathy* van Murray Smith, met inachtneming van de kritieken op deze benadering.

---

⁷ 1. Günter Grass, *Die Blechtrommel*, (West-Duitsland: Hermann Luchterhand Verlag, 1959).

2. Volker Schlöndorff, *Die Blechtrommel*, geregisseerd door Volker Schlöndorff (West-Duitsland, Polen en Frankrijk: Jadran Film en Franz Seitz Filmproduktion, 1979).

Theoretisch kader

Cognitieve filmtheorie

In cognitieve filmtheorie staat het begrijpen van een film centraal. Wetenschappers die gebruik maken van deze filmtheorie houden zich bezig met onderzoeken hoe een kijker een film interpreteert en waardoor dat komt. De stroming is afgeleid van de psychologie en werd eind jaren '80 geïntroduceerd in de filmwetenschappen door mediawetenschapper David Bordwell.⁸ In de cognitieve filmtheorie wordt het begrip "identificatie" door verscheidene auteurs als problematisch gezien. Vanuit de psychologie verwijst de term naar vereenzelviging van een persoon met bijvoorbeeld een persoon. Wetenschappers als filosoof Noël Carroll en professor Torben Grodal zijn echter van mening dat die definitie, en daarmee ook het begrip, niet toepasbaar is in de cognitieve filmwetenschap.⁹ Dit is omdat een kijker in zijn of haar gedachten en emoties nooit gelijk is aan een personage in een film. Daarbij zullen de emotionele reacties van beide altijd van elkaar verschillen, omdat ze zich niet letterlijk in dezelfde situatie kunnen bevinden.

Structure of sympathy

Ook filmtheoreticus en filosoof Murray Smith is van mening dat het concept "identificatie" voor de filmwetenschap te vaag en onderontwikkeld is en plaatst enkele vragen bij het concept.¹⁰ Zo vraagt hij zich af welke gevoelens er bij identificatie optreden, en hoe die gevoelens dan de emotionele reactie van een kijker kunnen verklaren. Om het concept geschikt te maken voor de filmtheorie poogt Smith om een duidelijkere definitie van het begrip te geven, gepaard met een theoretisch model. Hij vervangt het begrip "identificatie" in de filmwetenschap door de term *engagement*. *Engagement* kan op drie niveaus voorkomen, hierbij introduceert Smith de *structure of sympathy*. Deze bestaat uit de drie niveaus *recognition*, *alignment* en *allegiance*.¹¹ Deze concepten zijn dus zo gedefinieerd dat ze samen het begrip van *engagement* vormen.

---

⁸ David Bordwell, "A Case for Cognitivism," *Iris*, nr. 9 (lente 1989).

⁹ 1. Noël Carroll, *The Philosophy of Horror: or Paradoxes of the Heart* (New York: Routledge, 1990).

2. Torben Grodal, *Moving Pictures: A New Theory of Film Genres, Feelings and Cognition* (Wotton-under-edge: Clarendon Press, 1997).

¹⁰ Murray Smith, "Altered States: Character and Emotional Response in the Cinema," *Cinema Journal* 33, nr. 4 (zomer 1994).

¹¹ Murray Smith, "Altered States," 35.

Recognition houdt in dat de kijker een personage eigenschappen toekent, waardoor de kijker de personages in een film kan herkennen.¹² De kijker kan deze eigenschappen toekennen door zijn ervaringen uit het dagelijks leven. Aan de hand van voorbeelden van mensen uit de echte wereld, die te herkennen zijn in een personage, construeert een kijker het beeld dat zij van een personage hebben. Deze eigenschappen die de kijker aan een personage toekent kunnen veranderen wanneer een personage zich ontwikkelt. Wetenschappers Richard Rushton en Gary Bettinson noemen dit ook wel “heridentificeren.”¹³ Zij bespreken ook het *primacy effect*. Hiermee duiden ze op de eerste indrukken die een kijker krijgt van een personage. Deze worden door de film opgeroepen. Aan de hand van deze indrukken kan een kijker al meteen een eerste beeld van het personage construeren. Hierbij wordt ook meteen een eerste oordeel gevormd.¹⁴ Na deze eerste indrukken gaat de kijker steeds nieuwe dingen herkennen en aan de hand daarvan heridentificeren, waardoor het gevormde beeld wordt aangepast.

Alignment omvat de mate waarop een kijker op een lijn zit met een personage. Het gaat hierbij om de mate waarin de kijker toegang krijgt tot het personage. Deze toegang wordt onder andere verschaft wanneer gedachten, gevoelens en handelingen van een personage aan een kijker bekend worden. Ook wanneer een kijker hetzelfde hoort en ziet als een personage, wordt *alignment* versterkt. Wanneer er shots zijn die vanuit het perspectief van een personage zijn genomen, wordt dit nog veel sterker. Dit gebeurt ook wanneer de gedachten en gevoelens van een personage bekend worden bij de kijker.¹⁵ Bij het analyseren van *alignment* is het van belang om te kijken naar de mate van toegang die er wordt verschaft, hoe deze informatie wordt gegeven en hoe de kijker daarin gepositioneerd wordt. Twee fundamentele aspecten die bij *alignment* horen zijn volgens Smith *spatio-temporal attachment* en *subjective access*.¹⁶ Met *spatio-temporal attachment* bedoelt Smith de mate waarin een film de handelingen van een personage laat zien. *Subjective access* doelt juist op de mate waarin je als toeschouwer toegang krijgt tot de subjectiviteit van een personage.¹⁷ In het geval van Jojo, worden de gevoelens en gedachten van Jojo deels aan ons getoond middels het personage Hitler. Hij bestaat immers louter in Jojo’s hoofd en zegt en doet wat Jojo onbewust of bewust denkt, daarmee geeft hij de toeschouwer dus toegang tot de subjectiviteit van Jojo.

Allegiance gaat over het morele of ideologische oordeel over een personage. De kijker vormt zo een oordeel vanuit de informatie die hij of zij krijgt over een personage. Factoren die hieraan kunnen bijdragen zijn onder andere de acties en fysieke kenmerken van een personage, en de muziek die te

---

¹² Murray Smith, *Engaging Characters: Fiction, Emotion, and the Cinema* (Oxford: Oxford University Press, 1995), 110-138.

¹³ Richard Rushton en Gary Bettinson, *What Is Film Theory?* (Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2010), 166.

¹⁴ Rushton en Bettinson, *What Is Film Theory?*, 168.

¹⁵ Smith, *Engaging Characters*, 142-181.

¹⁶ Smith, *Engaging Characters*, 83.

¹⁷ Smith, *Engaging Characters*, 83.

horen is wanneer het personage in beeld is. *Allegiance* wordt gevormd door de mate van *recognition* en *alignment*. Over het algemeen is het oordeel over een personage positiever wanneer er meer sprake is van *recognition* en *alignment*. De eigenschappen die een kijker in een personage herkent en de informatie die een kijker over een personage krijgt zorgen dan voor dat oordeel. Vaak ontstaan deze oordelen ook tijdens interactie tussen het betreffende personage met de andere personages.¹⁸ Dit is ook de reden dat ik in mijn onderzoek mij concentreer op de relaties tussen Jojo en de andere personages. Deze kunnen mij veel vertellen over de *structure of sympathy* die op dat moment aanwezig is of tot stand komt.

Kritiek op de theorie van Murray Smith

Rushton en Bettinson halen Smith aan wanneer ze schrijven over de opkomst van de cognitieve benadering in de filmwetenschap en het probleem rondom het begrip "identificatie."¹⁹ Hun kritiek wordt duidelijk wanneer zij het concept *perverse allegiance* bespreken. Dit concept van Smith houdt in dat een kijker sympathie krijgt voor een personage waarvan je misschien zou denken dat je eerder antipathie hoort te ontwikkelen.²⁰ Zo een personage heeft immorele karaktertrekken, en ook de acties die hij uitvoert zouden moeten uitnodigen tot een negatieve evaluatie van het karakter. De sympathie die een kijker toch voelt voor zo een personage mag echter niet ontstaan ondanks die immoraliteit. Bij *perverse allegiance* zou het juist de perversiteit moeten zijn die leidt tot sympathievorming. Deze vorm van *allegiance* zou maar zelden voorkomen. Smith stelt echter ook dat een kijker een mate van sympathie of *allegiance* kan ervaren voor een personage met immorele eigenschappen wanneer een ander personage moreel gezien slechter is.²¹ De kijker vergelijkt namelijk de personages in een film met elkaar op moreel niveau. Wanneer zo een vergelijking de aanleiding is tot *allegiance* is er echter geen sprake van *perverse allegiance*, omdat het niet de immoraliteit van het betreffende personage is dat voor sympathie zorgt. Dit is mede een reden dat *perverse allegiance* niet vaak voorkomt. In het geval van Jojo kun je je dit echter wel voorstellen. Jojo begint als een jongetje dat zich met hart en ziel inzet voor Hitler. Over het algemeen hoort een dergelijke instelling niet uit te nodigen tot sympathie, maar juist omdat Jojo een kind is zou dat wel het geval kunnen zijn. Wanneer het kinderlijke in Jojo wordt benadrukt, wordt je als kijker bewust gemaakt van het feit dat Jojo niet beter weet. In dat geval kan de foute overtuiging van Jojo leiden tot sympathie. Daarentegen kan Jojo ook worden vergeleken

---

¹⁸ Smith, *Engaging Characters*, 187-223.

¹⁹ Rushton en Bettinson, *What Is Film Theory?*, 156-176.

²⁰ Rushton en Bettinson, *What Is Film Theory?*, 173-175.

²¹ Smith, *Engaging Characters*, 187-223.

met het personage Hitler, wat als aanleiding kan dienen voor het vormen van *allegiance*. In dat geval zal er dus geen sprake zijn van *perverse allegiance*.

Rushton en Bettinson zijn het echter helemaal niet eens met Smith's concept van *perverse allegiance*. Zij beargumenteren dat een kijker juist naar een moreel gezond oordeel wordt geleid door een film. Het sympathiseren met een personage om zijn immorele karaktereigenschappen zou daar dus mee in strijd zijn.²² Carl Plantinga, professor in film- en mediastudies, levert kritiek op het begrip *allegiance* van Smith. Hij stelt namelijk dat het niet, zoals Smith zou stellen, alleen zou ontstaan met een morele beoordeling van een personage. Het kan volgens Plantinga ook ontstaan uit factoren als de aantrekkelijkheid van de acteur, dingen die een kijker met een personage gemeen heeft, of het feit dat het personage klein is, zoals een kind.²³ Dit kan dus ook een reden zijn waarom een kijker *allegiance* vormt voor een personage met immorele karaktereigenschappen.

Ook David Bordwell zou het niet volledig eens zijn met de term *perverse allegiance* van Smith. Bordwell meent namelijk dat een kijker wel empathie kan voelen voor een onsympathiek personage, maar deze empathie wordt opgewekt door bepaalde emoties die het karakter toont. Zo zou bijvoorbeeld het tonen van gezichtsuitdrukkingen die verdriet of angst laten zien wanneer het personage in een spannende situatie zit, kunnen aanleiden tot empathievorming bij de kijker. Volgens Bordwell kan er dus een beetje sympathie worden opgewekt door het tonen van beelden in de film die laten zien dat het personage moreel goede emoties kan voelen, ondanks dat het personage over het algemeen niet favoriet is bij de kijker.²⁴

---

²² Rushton en Bettinson, *What Is Film Theory?*, 173-175.

²³ Carl Plantinga, *Moving Viewers: American Film and the Spectator's Experience* (Berkeley: University of California Press, 2009), 107-108.

²⁴ David Bordwell, "This is your brain on movies, maybe," geplaatst op 7 maart, 2007, <http://www.davidbordwell.net/blog/?p=300>.

Methode

Zoals eerder aangegeven zal ik mij voor dit onderzoek voornamelijk laat leiden door de *structure of sympathy* van Murray Smith. De vraag die ik met dit onderzoek wil beantwoorden is: Hoe zorgt de ontwikkeling van het personage Jojo als kind in de film *Jojo Rabbit* voor sympathie voor Jojo? Dit zal ik doen met behulp van de volgende drie deelvragen: Hoe wordt het kind zijn van Jojo benadrukt in de film?; Hoe toont de relatie tussen Jojo en Hitler de ontwikkeling van Jojo?; Hoe toont de relatie tussen Jojo en Elsa de ontwikkeling van Jojo?

Om mijn vragen te beantwoorden heb ik de volgende stappen ondernomen, weergegeven in twee bijlagen. In bijlage 1 is een lijst met personages te zien. In de lijst staat omschreven wie de personages zijn en wat zij zijn voor Jojo. In bijlage 2 is een analyseprotocol opgesteld. In dit protocol heb ik de film opgedeeld in segmenten. Het is een schematisch overzicht met daarin beschreven wat er in de segmenten gebeurt. Daarnaast is in het schema ook terug te vinden welke personages in de segmenten voorkomen, welke muziek er eventueel bij hoort, wat Jojo qua kleding aanheeft, en het kleurenschema van het segment (is het kleurrijk, of zijn er juist veel sombere kleuren te zien). Ik heb gekozen om alleen de kleding van Jojo in het schema op te nemen, omdat alle andere personages bijna constant dezelfde (soort) kleding aan hebben.

Om de eerste deelvraag te beantwoorden heb ik gekeken naar de momenten waarop de kinderlijkheid van Jojo naar voren komt. Dit is van belang, omdat dit niet alleen het startpunt is van Jojo's ontwikkeling, maar Jojo ook gedurende zijn ontwikkeling nog kind blijft, tot aan de laatste scène. Al zit er wel verandering in de mate waarin dat kind-zijn van Jojo wordt benadrukt. Hierbij heb ik niet alleen gekeken naar de acties die Jojo uitvoert, maar ook naar de muziek en het kleurenschema. Daarnaast heb ik ook gekeken naar de manier waarop de personages Yorki, Kapitein K. en Jojo's moeder met Jojo omgaan, en hoe ook daarmee het kind-zijn van Jojo wordt benadrukt. Ik heb ervoor gekozen om de relatie tussen Jojo en deze personages niet tot in detail onder de loep te nemen, omdat die relaties naar mijn mening niet veranderen en dus ook minimaal bijdragen aan de ontwikkeling van Jojo.

Om de overige twee deelvragen te beantwoord heb ik gekeken naar de relatie tussen Jojo en de twee personages Hitler en Elsa. Hierbij heb ik mij niet gefocust op specifieke momenten, omdat het verloop van de verandering van die relaties naar mijn mening een constante is gedurende de film. Ik heb dus gekeken naar alle momenten waarop Jojo met Hitler of Elsa is (deze twee zijn nooit tegelijkertijd met Jojo), en hoe deze momenten veranderen. Om de vragen te beantwoorden heb ik bij beide personages gekeken hoe hun veranderende relatie met Jojo ook de *structure of sympathy* voor Jojo beïnvloedt. Bij beide relaties ben ik dan ook gaan kijken hoe de *recognition*, *alignment* en

allegiance van de kijker veranderen, of juist gelijk blijven. Op die manier kan ik zien hoe beide relaties invloed hebben op de *structure of sympathy* en hoe deze daarmee ook de ontwikkeling van Jojo weergeven.

Ik heb ervoor gekozen om geen specifieke scènes tot in detail te onderzoeken, omdat ik mij in mijn onderzoek focus op de ontwikkeling gedurende de hele film. Wanneer ik slechts drie scènes zou kiezen, een van begin, midden en eind, is de kans groot dat ik nog veel dingen mis. Bovendien zou dat lastig zijn, aangezien personages Elsa en Hitler nooit tegelijk interactie hebben met Jojo. Om deze reden heb ik ook geen cameravoering in mijn protocol opgenomen. Uiteraard worden opvallende dingen in de cameravoering wel besproken. Wanneer mij iets opvalt in een scène zal ik dit in mijn protocol erbij zetten in de kolom 'overige bijzonderheden.' Na het beantwoorden van bovenstaande drie deelvragen kan ik ook een antwoord geven op de hoofdvraag: Hoe zorgt de ontwikkeling van het personage Jojo als kind in de film *Jojo Rabbit* voor sympathie voor Jojo?

Analyse

In de openingsscène [bijlage 2, segment 2] van de film *Jojo Rabbit* wordt Jojo geïntroduceerd. Hij maakt zich klaar voor zijn trainingsweekend bij het Jungvolk, en wordt daarbij ondersteund door Hitler. Op dat moment zou een kijker zonder voorkennis nog niet weten dat het hier gaat om een denkbeeldige Hitler, al zou de kijker dat wel kunnen raden. Wat doet Hitler immers in de kamer van een 10-jarig jongetje dat zich klaarmaakt om voor hem te vechten. Tijdens deze openingsscène kan een kijker al zijn oordeel klaar hebben over Jojo en kan er meteen een *structure of sympathy* worden bekeken. Wat *recognition* betreft kan aan de kleding van Jojo meteen worden gezien dat hij een nazi is. Daarnaast verraden ook Jojo's woorden dat hij vol passie zit voor Hitler. Zo stelt Jojo: "I am willing, and ready, to give up my life for him," wat voor een jongen van tien een opmerkelijke uitspraak is, omdat kinderen van die leeftijd over het algemeen niet worden verwacht na te denken over ingrijpende zaken zoals je leven geven voor iemand. Enthousiast als hij is rent Jojo vervolgens naar zijn vriendje Yorki, waarna zij samen hun weg vervolgen naar het kamp, andere kinderen sluiten zich aan. Tijdens deze scène valt op dat Jojo op een gegeven moment achterblijft omdat hij de andere jongens niet kan bijhouden. Het *primacy effect* dat hier in de openingsscène wordt opgewekt is van Jojo als een passievolle jongen, die zich graag inzet voor Hitler, maar die daar ook misschien niet helemaal toe in staat is. Over *alignment* valt tijdens de openingsscène nog weinig te zeggen. Behalve het feit dat Jojo tegen zichzelf praat in de spiegel, zit de kijker op dat moment nog niet echt op één lijn met Jojo, omdat deze te maken heeft met een jongetje dat vol passie voor Hitler zit. Zoals in het theoretisch kader al besproken, kan er beargumenteerd worden dat er in het geval van Jojo sprake is van *perverse allegiance*. In dat geval zou de sympathie die er opgewekt wordt moeten voortvloeien uit de immoraliteit van een personage. In het begin van de film kan er wel degelijk sprake zijn van *perverse allegiance* voor Jojo, omdat de kijker wellicht sympathie vormt door medelijden voor Jojo, omdat hij niet beter weet. Dan zou echter de vraag resten, is het dan echt de verkeerde instelling van Jojo die de sympathie opwekt, of is het zijn onhandigheid en het feit dat hij nog een kind is en daarmee eigenlijk onschuldig? Naar mijn mening is dit laatste het geval, waarmee ik mij aansluit bij de theorie van David Bordwell. Hij stelt namelijk dat de kijker wel empathie kan voelen voor een personage met foute karaktertrekken, maar dat dat komt door emoties die het personage toont.²⁵ In het geval van Jojo zijn het echter niet zijn emoties, maar zijn onhandigheid en onschuld die hij bij zich draagt als kind. Ook het punt dat Plantinga maakte, dat *allegiance* kan worden opgewekt als een personage een kind is, sluit hier mooi op aan.²⁶ Daarnaast stelde Smith zelf al dat *allegiance* voor een personage met slechte eigenschappen ook vaak ontstaat

---

²⁵ Bordwell, "This is your brain on movies, maybe."

²⁶ Carl Plantinga, *Moving Viewers*, 107-108.

door het maken van een vergelijking met een nog slechter personage.²⁷ In dit geval kan een kijker Jojo vergelijken met Hitler. Bij deze afweging wordt Hitler, als onsympathiek historisch figuur, uiteraard als slechter gezien. Hierdoor kan een kijker dus wel wat *allegiance* vormen. In de volgende paragraaf zal ik ingaan op hoe er in de film wordt benadrukt dat Jojo een kind is.

Jojo als kind: hoe geeft de film dat weer?

Wanneer je naar Jojo kijkt kun je er niet omheen dat hij een kind is. Zijn kinderlijke postuur geeft dat weer. Jojo's karaktereigenschappen wijzen er echter niet allemaal op dat hij een kind is. Jojo's interesse in de Duitse politiek is daar een voorbeeld van. Je zou namelijk zeggen dat kinderen op 10-jarige leeftijd daar nog niks mee te maken willen hebben. Verschillende cues blijven echter de kinderlijkheid van Jojo benadrukken. Een voorbeeld waar dit in de muziek terugkomt is wanneer Jojo zijn eerste dag op het trainingskamp doorbrengt [bijlage 2, segment 3]. Tijdens de compilatie waarin allerlei activiteiten te zien zijn, speelt "I Don't Wanna Grow Up" van Tom Waits op de achtergrond. In dit liedje wordt gezongen over hoe de ik-persoon niet op wil groeien omdat het nooit zo wordt zoals je zou willen en je allemaal dingen moet doen die je niet wil doen. De titel van het nummer alleen al wijst erop dat Jojo een kind is dat door de oorlog wordt gedwongen om sneller volwassen te worden. Ook hint het liedje er naar dat Jojo daar zelf eigenlijk nog niet klaar voor is. Ook wanneer Jojo een konijn moet vermoorden en hij dit niet wil doen blijkt dat Jojo eigenlijk nog heel onschuldig is. Deze onschuld kan door de kijker ook worden gekoppeld aan kinderlijkheid. Wanneer Jojo denkt dat hij het konijn kan redden door het op de grond te zetten wordt nog meer versterkt dat Jojo slechts een kind is. Hij had niet nagedacht over de kans dat de andere jongens het konijn weer zouden oppakken. Er is hier sprake van *spatio-temporal attachment*, omdat de kijker via die handeling van Jojo meer toegang krijgt tot wat hij voelt. Namelijk dat hij het niet aandurft om te doden. Hierdoor kan de kijker dus de onschuld en daarmee ook de kinderlijkheid van Jojo herkennen, wat verder in de film ook wordt benadrukt wanneer we gaan kijken naar de rollen die zijn moeder, zijn vriendje Yorki en Kapitein Klenzendorf daarin spelen.

Als eerste zal ik Jojo's moeder bespreken. Door haar gedrag wordt het duidelijk dat zij ervoor wil zorgen dat Jojo nog langer kinderlijk blijft. Al wil ze niet dat hij onschuldig en ongeschonden blijft, want ze dwingt hem wel te kijken naar de mensen die opgehangen zijn op het plein [bijlage 2, segment 7]. Jojo's moeder vertelt hem niet over hoe zij in de situatie staat en wat zij doet voor Duitsland, namelijk zich inzetten voor de bevrijding. Hieruit blijkt dat zij hem klein wil houden. Ze lijkt haar zoon niet op te willen zadelen met de verantwoordelijkheid van die kennis, wat tegen het einde van de film

---

²⁷ Smith, *Engaging Characters*, 187-223.

ook wordt bevestigd door Elsa [bijlage 2, segment 21]. Daarnaast wil ze het met hem ook niet hebben over de oorlog, wat ze laat merken wanneer ze samen aan de eettafel zitten [bijlage 2, segment 12]. Hier stelt ze namelijk dat de tafel Zwitserland is, en dus neutraal gebied. In deze zelfde scène wordt Jojo boos omdat zijn moeder hem niet zou snappen. Als antwoord hierop smeert zijn moeder as uit de open haard op haar gezicht en doet alsof ze Jojo's vader is, deze is namelijk weg. Hierbij doet ze erg streng, waar Jojo van onder de indruk is. Hieruit blijkt dat Jojo ontzag heeft voor zijn vader, wat wederom duidt op het feit dat Jojo nog maar een kind is. Hierna nodigt zijn moeder Jojo uit om met zijn 'ouders' te dansen. Na een lichte twijfel springt Jojo toch op een stoel om mee te doen. Ook dit benadrukt de kinderlijkheid van Jojo omdat het laat zien dat Jojo ondanks zijn ogenschijnlijke politieke voorkeur en onenigheid met zijn moeder toch liever plezier maakt. De kinderlijkheid van Jojo komt ook naar boven wanneer hij op zijn fiets springt om te racen met zijn moeder [segment 14]. Dit gedrag werd niet aangespoord door zijn moeder, maar kwam vanuit Jojo zelf. Dit wijst erop dat de kinderlijkheid nog in Jojo zit, en dat deze naar boven werd gehaald door het zijn en praten met zijn moeder. Dit idee wordt versterkt door de kleurrijke scènes in het segment (zie afbeelding 1) en het gebruik van de Duitse versie van het lied "Mama" van Roy Orbison. Een laatste actie van Jojo's moeder die het kind-zijn van Jojo benadrukt is het strikken van zijn veters. Jojo kan zijn eigen veters niet strikken en zijn moeder strikt ze voor hem (zie afbeelding 1), wat drie keer voorkomt [bijlage 2, segmenten 7, 9, 14]. Wanneer Jojo later in de film ontdekt dat zijn moeder is opgehangen probeert hij haar veters te strikken, maar dit lukt nog steeds niet [segment 20]. Dit wijst erop dat Jojo nog afhankelijk was van zijn moeder, en daarmee wordt zijn kinderlijkheid nogmaals bevestigd.

Afbeelding 1: Jojo's moeder strikt zijn veters. De scène is kleurrijk door de vele en heldere kleuren.

Ook Yorki en Kapitein Klenzendorf benadrukken Jojo's kinderlijkheid. Zo is Yorki Jojo's beste vriend en een kind van dezelfde leeftijd als Jojo. Door het zien van Jojo met een ander kind wordt het kind-zijn van Jojo wederom bevestigd. Zo rennen ze aan het begin van de film samen naar het kamp [bijlage 2, segment 2]. Ook door Kapitein Klenzendorf wordt Jojo nog behandeld als een kind. Met name in de laatste scène van Kapitein Klenzendorf komt naar voren dat hij voor Jojo zorgt, wanneer hij Jojo's jas uittrekt en er daarmee voor zorgt dat Jojo niet wordt neergeschoten [bijlage 2, segment 23]. Ook op enkele andere momenten is te zien dat Kapitein Klenzendorf toeziet op Jojo. Een van die momenten is wanneer Jojo onverwachts bezoek krijgt van de Gestapo [bijlage 2, segment 18]. In dat segment komt de Kapitein ten eerste "toevallig" ook bij Jojo, wat duidelijk geen toeval is omdat hij zegt dat hij Jojo meer pamfletten komt brengen maar deze heeft hij niet bij zich. Vervolgens kiest hij er voor om Elsa niet te verraden, en daarmee Jojo ook te redden. Het feit dat Jojo gered moet worden door dit toeziend oog van Kapitein Klenzendorf benadrukt wederom Jojo's kinderlijkheid.

Jojo's relatie met Hitler

De relatie die Jojo met Hitler heeft maakt de grootste verandering door, en wijst daarmee ook sterk op de ontwikkeling van Jojo. Deze ontwikkeling zorgt voor de verandering in de *structure of sympathy* van de kijker voor Jojo. Als eerste zal ik *recognition* bespreken, het herkennen van Jojo's eigenschappen. In de relatie met Hitler wordt Jojo's twijfel aan diens ideologie zichtbaar. Tijdens de openingsscène worden de beelden van Jojo afgewisseld met echte beelden van tijdens de Tweede Wereldoorlog. Op die beelden zijn mensenmassa's te zien, voornamelijk kinderen, die Hitler enthousiast begroeten. Dit leidt het thema van de film aan, namelijk het leven van de kinderen in Nazi-Duitsland. Het segment gaat gepaard met de Duitse versie van "I Wanna Hold Your Hand" van The Beatles ("Komm, gib mir deine Hand"). The Beatles staan uiteraard bekend als een popsensatie waar menig meisje voor viel. Aan het gebruik van dat lied, gepaard met de beelden van kinderen die Hitler enthousiast begroeten, is te zien dat Hitler voor de Hitler Jugend eigenlijk ook een soort popidool was, dus ook voor Jojo. Daarnaast leert de kijker al vrij vroeg in de film dat de vader van Jojo niet in beeld is, deze zit namelijk in het buitenland (bijlage 2, segment 4). De kijker kan zich hier inbeelden dat Jojo wel verlangt naar een vaderfiguur. Aangezien Jojo met zijn problemen en voor advies naar zijn denkbeeldige vriend Hitler gaat, kan deze worden gezien als een soort vaderfiguur voor Jojo.

Waar Jojo echter in de openingsscène nog vol overgave luisterde naar Hitler, begint hij gedurende de film Hitler steeds meer tegen te spreken. Dit begint op te vallen wanneer Hitler hem voor de derde keer een sigaret aanbiedt, en Jojo naar hem schreeuwt dat hij nog een kind is en er geen hoeft [bijlage 2, segment 8]. Een ander moment waarop de twijfel aan het Nazisme duidelijk naar voren

komt is wanneer Hitler Jojo confronteert over Elsa, nadat de Gestapo langs is geweest [bijlage 2, segment 19]. Tijdens de scène zegt Jojo dat Elsa hem geen slecht mens lijkt, waarop Hitler tegen Jojo begint te schreeuwen. Vervolgens komt Hitler niet meer terug tot aan het laatste segment, waarin hij nog één keer aan Jojo verschijnt en tegen hem schreeuwt dat hij trouw moet zijn aan hem [bijlage 2, segment 24]. Ondertussen heeft Jojo van Yorki geleerd dat de 'echte' Hitler zelfmoord heeft gepleegd en over allerlei dingen loog tegen het volk. Daarnaast heeft Jojo ook zijn eigen ontwikkeling door gemaakt, wat resulteert in dat hij Hitler naar buiten schopt. Uit de beschreven scènes kan dus worden geïnterpreteerd dat Jojo ging twijfelen aan zijn ideologie en deze vervolgens verwierp. Deze twijfel kan een kijker in de relatie tussen Jojo en Hitler herkennen. Daarnaast is dit ook te terug te zien in Jojo's kleding. Gedurende de eerste helft van de film draagt Jojo uitsluitend zijn Hitler Jugend uniform (zie afbeelding 2), behalve wanneer hij gaat slapen of in het zwembad is. Vervolgens is Jojo in twee segmenten te zien met normale kleding aan, waarna hij weer in twee segmenten zijn Hitler Jugend uniform draagt. Daarna draagt Jojo echter alleen nog maar normale kleding, behalve tijdens de inval waar hij een jas van een overleden soldaat krijgt. Aan deze verandering van kleding kan de kijker dus ook herkennen dat Jojo niet meer zo trouw is aan het Nazisme dat hij altijd zijn uniform wil dragen.

Afbeelding 2: Jojo's uniform bestaat uit een beige shirt met een donkere broek.

De mate van *alignment* die voortkomt uit de relatie tussen Jojo en Hitler verandert gedurende de film. Als kijker kijk je in het eerste deel van de film via Hitler constant mee in het hoofd van Jojo, omdat Hitler zich daar ook bevindt. De gesprekken die Jojo met Hitler heeft zijn dus eigenlijk dilemma's die Jojo in zijn hoofd probeert op te lossen. En de dingen die Hitler doet kunnen worden gezien als uitingen van Jojo's emoties. Voorbeelden hiervan zijn de momenten waarop Hitler van een afstandje

boos kijkt naar de moeder van Jojo. Dit gebeurt op twee momenten in de film, namelijk in het zwembad [bijlage 2, segment 10] en bij de brug [bijlage 2, segment 14]. De reden waarom Hitler hier boos kijkt is hoogstwaarschijnlijk omdat Jojo er voor de scène in het zwembad achter is gekomen dat zijn moeder een Joods meisje voor hem verborgen houdt op zolder. Jojo is daar natuurlijk boos om, vandaar dat Hitler boos naar Jojo's moeder kijkt. Voor het moment op de brug zou ook een andere verklaring gegeven kunnen worden. Jojo en zijn moeder hebben het daar namelijk over liefde en wat dat is, en zijn moeder vertelt Jojo dat hij ooit wel iemand zal tegenkomen. Jojo vindt dat maar niks, en moet niks van liefde weten. Op dat moment is Jojo misschien ook al onbewust verliefd aan het worden op Elsa. Dit kan ook een reden zijn waarom Hitler boos kijkt. Daarnaast heeft Jojo's moeder daar ook net zijn veters aan elkaar geknoopt, en leidt ze Jojo af van de oorlog. Bovendien is niet helemaal duidelijk of hij nou naar Jojo, zijn moeder, of allebei kijkt. Het is dus mogelijk dat Jojo daar boos op zichzelf is. Zijn eigen Nazi-onderbewustzijn is hier wellicht boos op zichzelf omdat Jojo afwijkt van het antisemitisme, wat ingebakken zit in het Nazisme. Als kijker krijg je dus door Hitler *subjective access*. Deze subjectiviteit is echter niet altijd in dezelfde mate aanwezig. Naar mate de film vordert krijgen we Hitler steeds minder te zien, en krijgen we daarmee ook minder inzicht in wat er zich afspeelt in het hoofd van Jojo. Hoewel het hierdoor misschien lijkt alsof je als kijker informatie mist, kan het ook wijzen op het feit dat Jojo steeds minder in tweestrijd is met zichzelf omdat hij tot een eigen oordeel komt en de ideologie begint te verwerpen. Hierdoor heeft hij geen gesprekken meer met de denkbeeldige Hitler. Het missen van deze inzichten in Jojo's hoofd geeft de kijker op die manier dus toch *subjective access*.

De *allegiance* voor Jojo wordt versterkt naar mate de relatie met Hitler verandert. Hitler is uiteraard een onsympathiek historisch figuur. Over het algemeen wordt hij dan ook wereldwijd veracht. Wanneer de kijker dan middels *recognition* en *alignment* gaat herkennen dat Jojo het toch niet zo eens is met Hitler, versterkt dit de sympathie die de kijker voor Jojo voelt, omdat de kijker meer op een denklijn komt te zitten met Jojo. Ook wanneer Jojo boos is op Hitler, en de kijker middels die gesprekken er achter komt dat Jojo twijfelt aan zijn held, wordt de kijker uitgenodigd om meer sympathie voor Jojo te voelen. Door het minder verschijnen van Hitler, als toegang tot Jojo's gedachten, verandert zoals eerder genoemd ook de mate van *alignment*. Deze verdwijning van Hitler kan echter ook wijzen op het feit dat Jojo minder twijfel heeft en zijn overtuiging aan het verwerpen is. Door dat te herkennen kan een kijker vervolgens meer sympathie vormen voor Jojo.

Jojo's relatie met Elsa

Ook uit Jojo's relatie met Elsa blijkt een ontwikkeling van Jojo als kind. Daarmee is ook een verandering te zien in de *structure of sympathy* die de kijker vormt bij Jojo. Als eerste kan de kijker door middel van

recognition herkennen dat er bij Jojo sprake is van een overgang van waar hij in gelooft. Aan het begin van de film is Jojo overduidelijk antisemitisch, omdat dit nou eenmaal ingebakken zit in de ideologie van het Nazisme. Op het moment dat Elsa wordt ontdekt door Jojo is duidelijk dat hij haar weg wil hebben [bijlage 2, segment 8]. Jojo heeft zijn Hitler Jugend uniform aan en houdt gedurende het hele segment zijn jas aan. Dat hij zijn uniform draagt accentueert het feit dat Jojo een aanhanger is van het Nazisme, en daarmee tegen Joden. Daarnaast zou het aanhouden van zijn jas erop kunnen wijzen dat Jojo niet de tijd neemt om de situatie te evalueren maar alleen bezig is met bedenken hoe hij het Joodse meisje uit zijn huis krijgt. Jojo gaat terug na zijn eerste confrontatie met Elsa, om nog een keer te proberen om haar weg te krijgen, wat wederom getuigt van zijn wilskracht. Later begint er zichtbaar wat te veranderen in Jojo's gevoelens voor Elsa [bijlage 2, segment 13]. Wanneer Jojo, nog steeds in zijn Hitler Jugend uniform, een brief schrijft voor Elsa en doet alsof deze van haar verloofde Nathan komt waardoor Elsa begint te huilen, gaat Jojo's afgunst over in medelijden. Dit blijkt uit de vervolgbrief die hij onmiddellijk na het incident schrijft. In de daaropvolgende scène (hetzelfde segment) is te zien dat Jojo en Elsa minder vijandig naar elkaar doen wanneer ze allebei namen opnoemen van bekende mensen die afstammen van hun eigen ras. Achteraf vraagt Elsa of Jojo haar kan inlichten als hij nog meer brieven van Nathan vindt. Elsa weet dat de brieven door Jojo zelf worden geschreven. Niet alleen omdat haar verloofde is overleden, wat we later in de film leren, maar ook door wat er in de brieven staat. Jojo's kinderlijke manier van schrijven en de verwijzingen naar zichzelf verraden hem. Dat Elsa meespeelt bevestigt de kinderlijkheid van Jojo en toont ook dat de vijandigheid tussen de twee afneemt. Vlak voordat de Gestapo bij Jojo binnenkomt is er opnieuw heel duidelijk een ontwikkeling te zien in de relatie tussen Jojo en Elsa [bijlage 2, segment 18]. Jojo brengt Elsa de kleurpotloden die hij voor haar heeft gestolen van Kapitein Klenzendorf. Hij doet hier onverschillig over, maar het geeft aan dat hij al wat meer om Elsa geeft. Wanneer Elsa vervolgens benoemt dat ze vies is laat hij haar in bad gaan. Hierbij zit hij nog wel te bewaken bij de deur, maar het getuigt wederom van het zorgzamer worden van Jojo naar Elsa toe. In hetzelfde segment is te zien dat Jojo vlinders in zijn buik heeft als hij naar Elsa kijkt. Vanaf dat moment is het dus duidelijk dat Jojo verliefd is geworden op Elsa.

Door deze verandering in Jojo's gevoelens voor Elsa, komt ook de twijfel in zijn ideologie naar voren. Dit is ook te herkennen door de kijker. Jojo's veranderende gevoelens voor Elsa zijn ook te herkennen in zijn gesprekken met Hitler. Hitler bevraagt namelijk telkens weer waarom Jojo zo veel tijd met Elsa doorbrengt. Jojo antwoordt hier op dat het belangrijk is om onderzoek te doen voor zijn boek over Joden, en daarvoor moet hij bij Elsa zijn. Aangezien Hitler zich in het hoofd van Jojo bevindt, is het duidelijk dat Jojo in tweestrijd is met zichzelf over zijn gevoelens voor Elsa. Een relatie met Elsa zou niet alleen het verwerpen van zijn ideologie betekenen, maar het is ook gevaarlijk omdat Joden nog steeds niet worden geaccepteerd en dit hem een verrader zou maken.

Wanneer de oorlog voorbij is en Elsa voor het eerst weer naar buiten kan is te zien dat Jojo de veters van Elsa strikt [bijlage 2, segment 24]. Het is opmerkelijk dat dit hem lukt, omdat zijn eigen veters daarvoor werden gestrikt door zijn moeder. Ook wanneer hij de veters van zijn moeder probeert te strikken kan hij dit niet. Doordat hij het aan het einde van de film opeens wel kan bij Elsa kan de kijker de ontwikkeling van Jojo ontdekken. Het strikken van veters kan worden gezien als het overnemen van de taak van Jojo's moeder, en is daarmee ook een metafoor voor het ontwikkelen en volwassen worden van Jojo.

Afbeelding 3: Jojo ontdekt Elsa die ondergedoken zit achter het schot.

In de mate van *alignment* zijn geen grote veranderingen te vinden binnen Jojo's relatie met Elsa. Elsa conformeert zich wel met het idee dat Jojo over haar heeft als Jood, door zelf nare dingen te verzinnen om Jojo te 'helpen' met zijn boek over Joden [bijlage 2, segment 11]. Hierdoor kijk je als kijker meer mee met het perspectief van Jojo. Ook in de scène waarin Jojo Elsa ontdekt wordt het Nazistisch beeld dat Joden eng zijn bevestigd (bijlage 2, segment 8). Elsa wordt hier geportretteerd als een monster op zolder doordat esthetische kenmerken van het horrorgenre wordt gebruikt om haar te introduceren. Zo wordt Elsa geïntroduceerd in een donkere ruimte waarbij eerst haar blote voeten in beeld komen en vervolgens haar hoofd, te zien in afbeelding 3. Ook speelt spannende muziek. Wanneer Jojo vlucht voor haar, komt zij heel langzaam (als een soort monster) tevoorschijn. Hierbij grijpt ze eerst met haar hand om de rand van het schot terwijl de camera langzaam inzoomt, zie afbeelding 4. Verder kunnen de gesprekken over Elsa die Jojo heeft met Hitler ook inzichten bieden in de gedachten van Jojo wat betreft zijn relatie met Elsa. Doordat Jojo het tijd doorbrengen met Elsa probeert goed te praten krijgt de kijker te weten dat Jojo het eigenlijk wel leuk vindt om bij Elsa te zijn.

Wanneer deze discussies met Hitler vervolgens verdwijnen kan dit worden opgevat als het verdwijnen van de twijfel van Jojo.

Afbeelding 4: Elsa pakt langzaam de rand van het schot vast.

Net als door Jojo's relatie met Hitler, wordt ook door zijn relatie met Elsa de *allegiance* versterkt. Door de *recognition* en *alignment* wordt het zichtbaar voor de kijker dat Jojo twijfelt aan een verwerpelijke ideologie. Jojo wordt steeds zorgzamer naar Elsa toe, en de vijandigheid verdwijnt. Zo geeft hij Elsa kleurpotloden en laat hij haar ook in bad gaan. Ook het verdwijnen van de discussies met Hitler geven aan dat Jojo niet langer twijfelt over het tijd doorbrengen met Elsa. De kijker kan in de momenten tussen Jojo en Elsa duidelijk een ontwikkeling herkennen in Jojo's gedrag en gevoelens naar Elsa toe, wat uitnodigt tot de vorming van meer sympathie.

Conclusie

De vraag die centraal stond in deze analyse was: Hoe zorgt de ontwikkeling van het personage Jojo als kind in de film *Jojo Rabbit* voor sympathie voor Jojo? Ten eerste is te zien dat de film de kinderlijkheid van Jojo benadrukt. Dit komt niet alleen naar voren in zijn eigen doen en laten, maar dit wordt ook versterkt door zijn moeder, Yorki en Kapitein Klenzendorf. In de relatie tussen Jojo en Hitler is duidelijk een ontwikkeling te ontdekken, deze relatie wordt namelijk zwakker. Omdat Hitler in de film denkbeeldig is en door de toegang die de kijker hierdoor heeft tot de gedachten van Jojo wordt de mate van sympathie voor Jojo juist sterker, omdat Hitler een immoreel personage is dat door vrijwel iedereen wordt verafschuwed. Ook in de relatie tussen Jojo en Elsa is een ontwikkeling te constateren. Deze ontwikkeling is echter positief, de relatie wordt juist sterker. In deze ontwikkeling kan de kijker herkennen dat Jojo zijn ideologie langzaam verwerpt. Omdat een kijker het over het algemeen niet eens zal zijn met de ideologie van het Nazisme, wekt het verwerpen van deze ideologie meer sympathie op. Ook het verliefd worden van Jojo op Elsa, die voor Jojo wel liefde voelt, maar meer als een broertje, zorgt ervoor dat een kijker meer sympathie vormt voor het personage. Ook kan de kijker op het einde van de film herkennen dat Jojo volwassener is geworden. Jojo is in zijn ontwikkeling dus opgegroeid als kind en heeft geleerd zijn overtuiging, als aanhanger van het Nazisme, te verwerpen. Deze ontwikkeling komt met name naar voren in zijn relaties met Hitler en Elsa. Door het bekijken van deze relaties aan de hand van de *structure of sympathy* is te zien dat deze veranderende relaties, die de ontwikkeling van Jojo weergeven, tijdens hun verandering steeds meer uitnodigen tot sympathievorming voor Jojo.

Ik heb mij in mijn onderzoek met name gefocust op het doen en laten van de personages en hoe dit, in relatie tot andere personages, kan leiden tot sympathievorming bij een kijker. Hoewel ik wel enkele filmische middelen zoals kleding, muziek en kleur heb meegenomen, zou dit in een vervolgonderzoek beter kunnen worden bekeken. Hiervoor zou bijvoorbeeld een shot-by-shot analyse gedaan kunnen worden, waarin er wordt gekeken naar hoe de cameravoering bijdraagt aan de *structure of sympathy*. Daarnaast zou het wellicht interessant zijn om een vergelijking te maken tussen deze films en de films genoemd in de inleiding, *Der Blechtrommel* en *Er ist wieder da*, of soortgelijke films. Ook kan er worden gefocust op de combinatie Hitler en komedie, of juist op de verschillen en overeenkomsten tussen het boek en de film.

Bronnenlijst

Bordwell, David. "A Case for Cognitivism." *Iris*, nr. 9 (lente 1989): 11-40.

Bordwell, David. "This is your brain on movies, maybe." Geplaatst op 7 maart, 2007.

<http://www.davidbordwell.net/blog/?p=300>.

Bordwell, David. *Poetics of cinema*. New York: Routledge, 2008.

Carroll, Noël. *The Philosophy of Horror: or Paradoxes of the Heart*. New York: Routledge, 1990.

Eisenberg, Eric. "Why It's Good Jojo Rabbit Took Seven Years To Get Made, According To Taika Waititi." Geplaatst op 24 oktober, 2019. <https://www.cinemablend.com/news/2483015/why-its-good-jojo-rabbit-took-seven-years-to-get-made-according-to-taika-waititi>.

Grass, Günter. *Die Blechtrommel*. West-Duitsland: Hermann Luchterhand Verlag, 1959.

Grodal, Torben. *Moving Pictures: A New Theory of Film Genres, Feelings and Cognition*.

Wottonunder-edge: Clarendon Press, 1997.

Homan, Sidney, en Hernán Vera. *Hitler in the Movies: Finding Der Fuhrer on Film*. Londen: Farleigh Dickinson University Press, 2016.

Thomas Leitch. "Adaptation Studies at a Crossroads." *Adaptation* 1, nr. 1 (2008): 63-77.

Plantinga, Carl. "Notes on Spectator Emotion and Ideological Film Criticism." In *Film Theory and Philosophy*, geredigeerd door Richard Allen en Murray Smith, 372-393. Oxford: Oxford University Press, 1999.

Plantinga, Carl. *Moving Viewers: American Film and the Spectator's Experience*. Berkeley: University of California Press, 2009.

Rushton, Richard, en Gary Bettinson. *What is Film Theory?* Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2010.

Schlöndorff, Volker. *Die Blechtrommel*. Geregisseerd door Volker Schlöndorff. West-Duitsland, Polen en Frankrijk: Jadran Film en Franz Seitz Filmproduktion, 1979.

Smith, Murray. "Altered States: Character and Emotional Response in the Cinema." *Cinema Journal* 33, nr. 4 (zomer 1994): 34-56.

Smith, Murray. *Engaging Characters: Fiction, Emotion, and the Cinema*. Oxford: Oxford University Press, 1995.

The Black List. "About The Black List." Bezocht op 11 juni 2020. <https://blcklst.com/about/>.

Waititi, Taika. *Jojo Rabbit*. Geregisseerd door Taika Waititi. Verenigde Staten: Fox Searchlight Pictures, 2019.

Wnendt, David. *Er ist wieder da*. Geregisseerd door David Wnendt. Duitsland: Constantin Film, 2015.

Bijlage 1: lijst met personages

Johannes Betzler (Jojo Rabbit): Jojo is een jongetje van tien jaar dat in Nazi-Duitsland woont. Hij woont samen met zijn moeder, van wie hij veel houdt. Zijn vader is weg vanwege de oorlog en zijn zus Inge is overleden, maar niemand weet ervan. Jojo wil zich met hart en ziel inzetten voor Hitler, die ook zijn denkbeeldige vriend is, en is dan ook heel enthousiast wanneer hij de Hitler-jugend in mag.

Rosie Betzler: Rosie is Jojo's moeder. Rosie zet zich in voor de bevrijding van Duitsland, maar verbergt dit voor haar zoon. Ook laat ze een Joods meisje, Elsa, onderduiken op de kamer van haar overleden dochter, Inge.

Elsa Korr: Elsa is een Joods meisje dat mag onderduiken in het huis van de familie Betzler. Elsa was goed bevriend met Inge, op wiens kamer ze verblijft. Elsa is gevlucht nadat ze zag dat haar ouders op een trein werden gezet, en werd daarna geholpen door meerdere mensen, voordat ze bij de familie Betzler kwam. Elsa is verloofd geweest, maar haar verloofde Nathan is overleden.

Adolf Hitler: Hitler is de denkbeeldige vriend van Jojo. Alles wat Hitler zegt en doet, gebeurt dus in Jojo's hoofd. Hitler moedigt Jojo aan wanneer hij er even doorheen zit, en probeert ervoor te zorgen dat Jojo het nazisme blijft steunen.

Yorki: Yorki is de beste vriend van Jojo, en vermoedelijk ook de enige. Hij is een klein onhandig ventje, met een groot hart. Yorki lijkt de dingen die de Nazi's doen in twijfel te trekken, maar gaat toch door met vechten voor Duitsland.

Kapitein Klenzendorf: In bijlage 2 zal naar hem worden verwezen als Kapitein K. Hij is een legerofficier die het Hitler Jugend kamp leidt. Kapitein K. is afgekeurd om te vechten in het leger omdat hij een ongeval heeft gehad. Na het incident met Jojo en de handgranaat moet hij op het kantoor werken.

Onderofficier Finkel: Finkel is als het ware de rechterhand van Kapitein K. Hij is ook op het kamp en gaat vervolgens mee om te werken op het kantoor. Ook wordt er in de film gehint dat hij een relatie zou hebben met Kapitein K.

Fräulein Rahm: Rahm is een instructrice op het Hitler Jugend kamp en werkt na Jojo's incident ook op kantoor. Ze wordt neergezet als een vrij bruto en dom persoon. Zo vertelt ze allerlei verhalen over Joden, dat ze kunnen hersenspoelen bijvoorbeeld, en lijkt deze zelf ook echt te geloven.

Kapitein Deertz: Hij is een Gestapo agent die maar in een scène in de film voorkomt. Samen met vier andere agenten komt hij het huis van Jojo inspecteren.

Bijlage 2: analyseprotocol

Nr.	Tijd	Personages	Omschrijving	Muziek	Kleding van Jojo	Kleur van de scène	Overige opvallenheden
1.	0:00:00-0:00:35	n.v.t.	Opening	“Jojo’s March” van de originele soundtrack.	n.v.t.	n.v.t.	
2.	0:00:35-0:04:11	Jojo Hitler Yorki Mensen op straat	Jojo maakt zich klaar voor zijn trainingsweekend bij de Jungvolk. Hitler helpt hem daarbij. Jojo stelt dat hij zijn leven zou geven voor Hitler. Jojo rent vervolgens al ‘heilend’ door de straat, afgewisseld met beelden van vroeger waarin massa’s mensen te zien zijn die Hitler begroeten. Jojo rent naar zijn vriendje Yorki en samen rennen ze verder naar het kamp, alleen kan Jojo de rest niet bijhouden. Vervolgens is het titelscherm te zien.	“Komm, gib mir deine Hand” van The Beatles (Duitse vertaling van “I Wanna Hold Your Hand”)	Hitler Jugend uniform	Gelige gloed, niet heel kleurrijk omdat er veel beige/bruin te zien is, maar het is wel licht in de kamer en de kleuren zijn levendig. Buiten is het licht en zonnig en hebben de mensen op straat allerlei kleuren aan.	Het is hier nog niet duidelijk dat Jojo zich Hitler inbeeldt
3.	0:04:11-0:08:12	Jojo Yorki Kapitein K. Onderofficier Finkel Fräulein Rahm De andere kinderen op	Kapitein K. heet de kinderen welkom op het kamp. De kapitein mag zelf niet meer meedoen in het leger omdat hij nog maar met één oog ziet. De training begint en het is te zien dat Jojo wat onwennig is. Er wordt de kinderen aangeleerd hoe Joden eruit zouden zien, zo zouden deze giftanden, een gespleten tong en schubben hebben. Tijdens het verbranden van	“I Don’t Wanna Grow Up” van Tom Waits	Hitler Jugend uniform	Overdag is het zonnig en licht, levendige kleuren, wel veel beige en bruin door de uniforms.	

		het trainingskamp	boeken lijkt Jojo zich even af te vragen waarom ze dat moeten doen, maar vervolgens gaat hij vrolijk verder. Kapitein K. staat achter hem te kijken, hij lijkt zich minder te amuseren.			's Avonds bij het vuur is het voornamelijk zwart met rood/oranje.	
4.	0:08:12-0:11:43	Jojo Yorki Christoph Hans De andere kinderen op het trainingskamp	Jojo ligt met Yorki in een tent. Yorki zegt dat Joden hem eng lijken, Jojo antwoordt dat hij een Jood zo zou doden als hij er een tegenkomt en dat dat een goede manier zou zijn om bevriend te raken met Hitler. De volgende ochtend wordt bij een training aan Jojo gevraagd om een konijn te doden, om te bewijzen dat hij het aandurft om te doden. Hij zet het konijn op de grond zodat het kan vluchten, maar Hans pakt het konijn weer op en vermoordt het alsnog. Christoph zegt dat Jojo een lafaard is net als zijn vader, Jojo zegt dat zijn vader aan het vechten is in Italië. Hans duwt Jojo naar de grond en Christoph doet alsof hij op hem gaat staan. Jojo duwt zijn voet weg en rent weg, hier wordt hij omgedoopt tot Jojo Rabbit, angsthaas.	"Rabbit Got Your Tongue" en "How Jojo Got His Name" van de originele soundtrack.	In de tent: pyjama Overige stuk: Hitler Jugend uniform	In de tent: donker omdat het nacht is In het bos: veel groen en beige, maar wel licht en de kleuren zijn levendig.	
5.	0:11:43-0:14:47	Jojo Hitler Yorki Kapitein K. De andere kinderen op het trainingskamp	Jojo zit in het bos te balen wanneer Hitler tevoorschijn komt. Hij stelt Jojo gerust en zegt hem dat hij het konijn moet worden, omdat het konijn machtig is. Dan komt Yorki aanrennen en verdwijnt Hitler. Jojo begint terug te rennen naar de training, en Hitler rent naast hem. Jojo pakt een granaat over van Kapitein K. en rent door. Hij gooit de granaat maar deze ketst terug	"Grenade And Bear It" van de originele soundtrack.	Hitler Jugend uniform	Wederom veel licht en levendige kleuren, maar niet veel verschillende kleuren.	Vanaf hier is het duidelijk dat Hitler wordt ingebeeld door Jojo.

			via een boom en gaat af vlak voor Jojo's voeten.				
6.	0:14:47-0:15:36	Kapitein K. Yorki Hitler Fräulein Rahm Onderofficier Finkel Moeder	Jojo ontwaakt langzaam en wordt naar het ziekenhuis gebracht. Fräulein Rahm zegt dat hij eruit ziet als een Picasso. Hitler is bang. Kapitein K. zegt dat Jojo's moeder hem af zou maken. En Jojo's moeder is bezorgd.		Krijgen we niet te zien	De scène is licht, maar wel vervaagd. Niet per se doffe kleuren, maar ook niet heel levendig.	Hier krijgen we voor het eerst Mevrouw Betzler, Jojo's moeder, te zien. Scene is vanuit Jojo's perspectief.
7.	0:15:36-0:20:13	Jojo Moeder Kapitein K. Fräulein Rahm	Jojo vindt zichzelf lelijk en is bang dat hij zo nooit in het persoonlijke leger van Hitler komt. Jojo en zijn moeder benoemen dat Inge er niet is, maar zeggen niet wie dat is. Jojo's moeder strikt zijn veters en gebruikt konijnenoren als metafoor voor de lussen. Jojo wil niet naar buiten. Jojo's moeder is Kapitein K. de baas, welke is gedegradeerd door de actie van Jojo. Er wordt een taak voor Jojo verzonden, hij moet propaganda posters ophangen en dienstplichtbrieven rondbrengen. Jojo vraagt of hij ook niet opgeroepen kan worden omdat hij graag aan het front zou vechten, Kapitein K. antwoordt dat iedereen dat wel zou willen. Jojo hangt posters op. Zijn moeder staat ergens naar te kijken, Jojo komt erbij staan. Mensen zijn opgehangen met daarbij een bordje "Wir haben das Deutsche Volk betrogen." Jojo draait zijn hoofd weg maar hij moet kijken van zijn moeder. Hij vraagt wat die mensen hebben gedaan, moeder	Tijdens het posters ophangen: "Jojo's March" van de originele soundtrack.	In het begin: pyjama. Vanaf het moment dat moeder zijn veters strikt: Hitler Jugend uniform met jas en zwarte pet	In huis: gelige gloed door het vele bruin en beige in huis, maar wel licht. Op kantoor: wederom een gele gloed, veel tinten als groen en beige, maar het is er wel heel licht. Buiten: licht en kleurrijk door de gekleurde huizen en vlaggen. Levendige kleuren.	Hier leren we dat moeder niet blij is met Hitler aan de macht, omdat ze zegt dat de mensen die Duitsland probeerden te bevrijden hebben gedaan wat ze konden.

			antwoordt dat ze hebben gedaan wat ze konden. Jojo brengt brieven rond en jongens van het kamp rijden langs. Ze zijn euforisch dat ze mogen gaan vechten in de oorlog.				
8.	0:20:13-0:28:31	Jojo Elsa Hitler	Jojo komt thuis en roept zijn moeder maar hij krijgt geen reactie. Wel hoort hij iets boven en gaat kijken. Hij komt op de kamer van Inge en ontdekt een deur in de muur. Jojo kijkt wat er achter de deur zit, en daar schrikt hij van het Joodse meisje Elsa. Jojo rent weg en valt van de trap, Elsa komt achter hem aan en waarschuwt hem dat als hij haar aangeeft hij en zijn moeder dat ook niet zullen overleven. Jojo gaat zijn kamer in, waar Hitler staat. Allebei zijn ze in paniek, want Elsa heeft ook nog eens Jojo's Hitler jugend mes. Jojo gaat terug naar Elsa om te onderhandelen. Hij praat richting de deur in de muur, Hitler kijkt toe, maar Elsa komt van achteren bij Jojo staan en duwt hem tegen de muur en jaagt hem weer weg. Jojo en Hitler zijn weer in zijn kamer om te bedenken wat te doen. Hitler biedt Jojo voor de derde keer sigaretten aan, en Jojo schreeuwt naar hem om daarmee te stoppen. Hitler bedenkt een plan, Jojo moet zorgen dat Elsa zich veilig voelt zodat hij de macht over haar krijgt.	"The Secret Room" van de originele soundtrack.	Hitler Jugend uniform met jas, zwarte pet zet hij af wanneer hij binnen komt.	Donker, mede vanwege het donkere hout in huis. Maar ook licht, omdat de zon door de ramen komt. Niet heel kleurrijk door het vele beige en bruin, maar de kleuren zijn niet dof.	
9.	0:28:31-0:32:17	Jojo Moeder Elsa	Jojo zit op de bank te wachten tot zijn moeder thuiskomt, die binnen komt geslopen. Hij heeft vast wat lijkt op een		Eerst: Hitler Jugend uniform met jas.	Donker omdat het avond is,	

			<p>kaarsendover, en houdt deze vast als zijnde een zwaard. Moeder ziet dat zijn veters los zijn en begint ze te strikken, Jojo vertelt dat hij de geest van Inge hoorde. Zijn moeder zegt dat er ratten zitten en dat hij boven niet moet komen. Jojo stemt toe dat hij zal oppassen voor de “smerige ratten.”</p> <p>Moeder gaat in bad en Jojo staat bij de deur als een wachter. Moeder stopt Jojo in en gaat naar Elsa om te zeggen dat ze zachter moet doen. Ze spreekt Elsa bemoedigende woorden toe. Jojo hoort dat zijn moeder boven is en slaat boos met zijn vuist op bed.</p>		<p>Vanaf dat moeder in bad gaat: pyjama</p>	<p>maar geen doffe kleuren.</p>	
10.	0:32:17-0:34:57	<p>Jojo Hitler Moeder Fräulein Rahm Kapitein K. Onderofficier Finkel</p>	<p>Jojo is in het zwembad met Hitler, die boos naar Jojo’s moeder kijkt. Fräulein Rahm voert fysiotherapeutische praktijken uit op Jojo’s been. Ze zegt dat hij nog een maand niet mee mag doen omdat zijn gezicht de andere kinderen af zou kunnen schrikken, omdat hij lelijk is. Terwijl Jojo haar na kijkt, komen de schoenen van zijn moeder in beeld, ze moet gaan. Jojo gaat naar Kapitein K. en Finkel om te vragen wat hij moet doen als hij een Jood ziet. Kapitein zegt hem dat hij het dan moet zeggen, dan wordt de Jood gedood, samen met iedereen die hem hielp en voor de zekerheid wat anderen mensen. Jojo vraagt of dat is zelfs als de Jood mensen hypnotiseert. Kapitein K. zegt dat dat niet kan, maar Fräulein Rahm zegt van wel en begint uit te leggen hoe alle fouten in het</p>	<p>Frühlingsstimmen Waltz, Op. 410 van Gerald Wirth</p>	<p>In het zwembad: zwembroek en badmuts. Uit het zwembad: zwembroek en hemd</p>	<p>Een blauw/grijzige gloed, wederom niet veel kleuren, voornamelijk wit, blauw en grijs.</p>	

			leven van haar oom de schuld waren van een Jood. Kapitein K. zegt dat iemand een boek zou moeten schrijven over Joden.				
11.	0:34:57-0:38:08	Jojo Elsa Hitler Moeder	Jojo klopt aan bij Elsa en eist dat ze, in ruil voor dat ze mag blijven, hem vertelt over het Joodse ras. Elsa gaat op het bed van Inge zitten en Jojo zegt haar dat niet te doen. Elsa vertelt dat zij en Inge vriendinnen waren. Elsa begint het soort dingen te vertellen over Joden, die de kinderen op het kamp ook werden wijsgemaakt. Ze zegt dat Joden allergisch zijn voor eten, en ze er meteen door zullen sterven als ze het krijgen. Jojo heeft haar door en staat op en zegt dat hij het sterkere ras is. Elsa neem hem in de houdgreep en gooit hem daarna op het bed, om vervolgens weer in de muur te verdwijnen. Hitler (met een indianentooi op zijn hoofd) vraagt Jojo hoe het gaat. Jojo zegt dat het moeilijk gaat zijn om een boek te schrijven. Moeder komt binnen, heeft niet door dat Jojo haar kan zien, en verbrand iets in de open haard.		Hitler Jugend uniform met jas en zwarte pet. Na de scène met Elsa heeft hij zijn jas uit en pet af.	Donker, mede vanwege het donkere hout in huis. Maar ook licht dat, omdat de zon door de ramen komt. Niet heel kleurrijk door het vele bruin en groen, maar de kleuren zijn niet dof.	
12.	0:38:08-0:42:24	Moeder Jojo Hitler Elsa	Moeder en Jojo zitten aan de eettafel, en moeder is blij omdat het erop lijkt dat de oorlog bijna over is omdat de geallieerden steeds meer overnemen. Jojo en Hitler slaan op tafel, ze kunnen niet geloven dat moeder daar blij om is. Jojo begint te schreeuwen en moeder benoemt de tafel tot Zwitserland, neutraal. Jojo valt op dat	Tijdens het eten: "Tabou" van Lecuona Cuban Boys Tijdens het dansen: "The Dipsy Doodle" van Ella Fitzgerald	Hitler Jugend uniform	Donker omdat het avond is, wederom veel bruin, maar geen doffe kleuren. Het huis is gedecoreerd	

			<p>moeder niet eet, dus eet hij haar eten op. Jojo wordt boos omdat zijn moeder hem niet snapt, en zegt dat zijn vader hem wel zou snappen. Moeder verkleed zit als vader en schreeuwt naar Jojo, waar ze beiden van schrikken. Moeder heeft een gesprek in zichzelf tussen haar en de vader (Paul). Dan praat ze tegen Jojo als ware het zijn vader. Dan dansen ze samen. De muziek klinkt door bij Elsa, die met het mes van Jojo in haar handen zit.</p>			met groene tinten.	
13.	0:42:24-0:47:51	Jojo Elsa Hitler	<p>Jojo klopt weer aan bij Elsa en vraagt haar te tekenen waar Joden wonen. Elsa vertelt over Nathan, haar verloofde, waarbij ze de dichter Rilke noemt. Elsa vertelt aan Jojo wat liefde is, Jojo vindt het belachelijk. Elsa heeft ondertussen een tekening van Jojo's hoofd gemaakt.</p> <p>Jojo gaat naar de bibliotheek, op zoek naar een boek van Rilke. Hitler zegt dat het een goed idee is wat ze aan het doen zijn, terwijl hij een krant leest en Jojo dingen uit het boek overschrijft. Jojo gaat naar Elsa en zegt dat hij een brief voor haar heeft van Nathan. Jojo leest de brief voor, er staat in dat hij niet met haar wil trouwen. Elsa gaat weer de muur in en begint te huilen. Jojo schrijft een nieuwe brief waarin staat Nathan het toch niet uit wil maken.</p> <p>Vervolgens is er een shot waarin Jojo en Elsa allerlei namen opnoemen, Elsa noemt op welke bekende mensen Joods zijn. Jojo zegt dat ze de namen verzint en loopt weg.</p>		Hitler Jugend uniform In de bibliotheek: met jas	Wederom veel bruin, geen hele opvallende kleuren, maar ook geen doffe kleuren.	Vanaf dit moment begint Jojo zichtbaar wat empathie te voelen voor Elsa.

			Elsa vraagt nog wel of hij het haar kan laten weten als hij meer brieven vindt.				
14.	0:47:51-0:50:54	Jojo Moeder Hitler	Jojo is met zijn moeder onderaan een brug. Ze hebben het over liefde. Moeder zegt dat je dan vlinders in je buik hebt, en Jojo vindt dat maar vies. Jojo's veter zit weer los, zijn moeder maakt ze vast, maar knoopt zijn twee schoenen aan elkaar. Hitler staat boos op de brug te gluren. Jojo en moeder lopen terug, weer moeders schoenen in beeld. Jojo kijkt naar haar schoenen terwijl ze danst. Jojo zegt dat hij niet danst, moeder zegt dat dansen is voor mensen die vrij zijn. Jojo springt gauw op zijn fiets om te racen met zijn moeder. Ze fietsen terug, een auto met gewonde soldaten komt langsrijden.	Terwijl ze terugfietsen is een Duitse versie van <i>Mama</i> van Roy Orbison te horen.	Groen/blauwe broek, geel geruit overhemd, beige jas, zwarte pet, bruine laarzen.	Kleurrijker dan de andere scènes, mede door de kleding van zowel moeder als Jojo, maar ook door het groen om hen heen. Levendige kleuren.	
15.	0:50:54-0:54:58	Jojo Elsa Hitler	Jojo klopt weer aan bij Elsa. Elsa ziet dat Jojo niet blij is en begint hem weer verzonnen verhalen te vertellen over Joden, voor in zijn boek. Terwijl Elsa iets voor hem tekent, kijkt Jojo naar haar. Elsa zegt dat Joden aangetrokken zijn tot glimmende objecten. Jojo vult aan dat Joden ook houden van lelijke dingen, waarna hij vervolgens naar zichzelf in de spiegel kijkt. Wanneer Jojo in zijn kamer komt ligt Hitler in zijn bed, die hem confronteert met dat hij het wel goed kan vinden met Elsa. Hitler zegt dat het hem ongemakkelijk maakt als Jojo tijd doorbrengt met Elsa. Het lijkt wat ongemakkelijk tussen Jojo en Hitler, maar		Groen/blauwe broek, geel geruit overhemd, rood/bruine trui, bruine laarzen. Jojo trekt de trui uit in zijn gesprek met Hitler.	Wederom veel bruin, wat zorgt voor een gelige gloed. De kleuren zijn niet dof. Wat wel opvalt is de blauwe muur in Inges kamer.	

			dan zegt Hitler dat Jojo zijn Duitse hersenen niet mag laten beïnvloeden en zegt Jojo dat hij dat niet zal laten gebeuren, wat hij afsluit met “mein Führer.” Hitler zegt dat het tijd is om het boek aan de wereld te laten zien. Jojo vraagt of hij hem lelijk vindt, Adolf antwoordt met ja.				
16.	0:54:58-0:56:42	Moeder Elsa	Jojo’s moeder zit bij Elsa en vertelt haar dat ze haar doet denken aan Inge en over hoe het is om een vrouw te zijn, en wat je als vrouw allemaal kan. Alle dingen die ze vertelt heeft ze gedaan, behalve een tijger recht in de ogen aankijken.		n.v.t.	Donker, omdat ze alleen licht hebben van een lantaarn, wel een gelige gloed.	
17.	0:56:42-1:00:57	Jojo Kapitein Klenzendorf Yorki	Jojo gaat naar Kapitein K. om te vragen of iemand een medaille zou krijgen als ze een Jood aangeven. Jojo vertelt hem dat hij veel van Joden af weet en dat hij een boek schrijft. Kapitein K. vraagt hem hoe hij dat allemaal weet. Kapitein K. laat Jojo zijn design zien voor zijn uniform. Jojo steelt zijn kleurpotloden. Jojo moet metaal ophalen. Terwijl hij in zijn robotpak staat, ziet hij zijn moeder die briefjes met “bevrijd Duitsland” verspreid. Terwijl Jojo metaal op een hoop gooit, komt Yorki aangerend, die nu een soldaat is, en ze geven elkaar een knuffel. Jojo vertelt Yorki dat hij een Jood heeft gevangen en Yorki vertelt Jojo dat hij er ook een paar heeft gezien, maar dat hij de heisa eromheen niet snapte.		Eerst: Hitler Jugend uniform met jas en pet. Vanaf het moment dat Jojo metaal op gaat halen: robotpak	Veel natuurlijk licht, geen doffe kleuren, buiten is het weer zonnig en kleurrijk door de huizen en vlaggen.	

18.	1:00:57- 1:12:09	Jojo Elsa Kapitein Deertz Kapitein K. Onderofficier Finkel	<p>Jojo geeft de kleurpotloden aan Elsa. Jojo zegt dat hij nooit gekust zal worden omdat hij mank is. Elsa vraagt of hij wil dat zij hem kust. Jojo zegt dat dat niet kan omdat zij een Jood is en hij een Nazi. Elsa zegt hem dat hij geen Nazi is. Elsa kijkt in de spiegel en zegt dat ze vies is. Jojo laat haar in bad gaan. Hij heeft vlinders in zijn buik. Elsa kijkt naar een schilderij van tijgers en naar foto's van het gezin. Dan wordt er op de deur geklopt. Elsa verstopt zich en Jojo maakt de deur open. Het zijn mannen van de Gestapo. De mannen komen binnen na het heil-Hitleren en beginnen het huis te doorzoeken. Dan komen Kapitein K. en Finkel binnen en weer wordt er ge-heil-Hitlerd. Kapitein Deertz komt in Jojo's kamer en wordt enthousiast van Jojo's "blind fanatisme." Dan horen ze een deel van de mannen boven, en gaan daar heen. Kapitein Deertz vraagt Jojo naar zijn moeder en dan naar het mes dat Jojo hoort te dragen bij zijn uniform. Elsa staat ermee in de deuropening, ze zegt dat ze Inge is. De mannen heil-Hitleren Elsa. Ze gaan naar "haar" kamer en vragen naar haar papieren. Ze zoekt en geeft ze aan Kapitein K. Hij vraagt naar haar geboortedatum en zegt dat deze correct is. Dan ziet Kapitein Deertz het boek van Jojo. Elsa zegt dat het van haar is. Kapitein Deertz vindt het leuk. Ze vertrekken. Elsa gaat weer in de muur, Jojo opent het en is blij. Elsa zegt dat ze de</p>		Hitler Jugend uniform	<p>Wederom weinig kleur variatie door de bruine tinten, gepaard met groen. De kleuren zijn echter wel levendig. Wanneer de mannen het huis onderzoeken is duidelijk te zien dat het kleurrijk in ingericht. De kleuren komen levendig op door het zonlicht dat naar binnen komt.</p>	
-----	---------------------	---	---	--	-----------------------	--	--

			geboortedatum van Inge fout had. Kapitein K. heeft hen dus heeft geholpen. Elsa is bang dat ze erachter komen dat Inge dood is, maar Jojo zegt dat niemand dat weet. Jojo zegt dat hij zijn moeder zal vertellen dat ze vrienden zijn als ze thuiskomt. Elsa zegt dat Joden en Nazi geen vrienden zijn.				
19.	1:12:09-1:13:28	Jojo Hitler	Hitler snapt Jojo niet. Jojo zegt dat Elsa hem geen slecht mens lijkt. Hitler begint tegen Jojo te schreeuwen en loopt dan weg.		Hitler Jugend uniform	Wederom een gele gloed en veel bruin.	
20.	1:13:28-1:17:19	Jojo Elsa	Jojo loopt over straat waar voorbereidingen worden getroffen voor de slag om de stad, wanneer de geallieerden binnen zullen vallen. De posters die hij had opgehangen zitten nog maar half op de muur. Dan ziet hij een vlinder en volgt deze en hurkt neer waar de vlinder ook gaat zitten. Wanneer hij opstaat ziet hij de schoenen van zijn moeder. Ze is opgehangen. Hij pakt haar vast bij haar benen en probeert dan haar veters te strikken maar het lukt niet. Hij zit voor haar op de grond. Beelden van dakkapellen laten het lijken alsof de stad toekijkt. Jojo loopt op Elsa af met zijn mes in zijn hand. Hij steekt haar in haar schouder met zijn mes, maar het mes gaat niet verder dan de punt. Dan loopt Jojo huilend weer weg, laat het mes vallen, en valt zelf ook op zijn knieën. Elsa gaat bij hem zitten.		lichtgroene blouse, beige trui, donkerbruine jas, zwarte pet, donkerblauwe broek, bruine laarzen.	In deze scène is het niet zo zonnig meer, er hangt een grijze gloed over het beeld. De kleuren van de huizen zijn vaal. Als Jojo binnen is, ziet het er vrijwel hetzelfde uit als in andere scènes binnen, gelige gloed en veel bruin.	

21.	1:17:19-1:19:04	Jojo Elsa	De geallieerden zijn de stad binnengevallen. Elsa en Jojo kijken uit het raam en Elsa vertelt Jojo dat zijn moeder haar vertelde dat ze met wat vrienden werkte en dat zijn vader op afstand meehielp. Elsa vertelt ook dat ze haar ouder voor het laatst zag toen ze op een trein werden gezet en dat ze toen weg is gerend. Jojo vraagt wat ze als eerste gaat doen als ze vrij is, en Elsa antwoordt dat ze zal dansen.		Kleding is niet goed te zien, maar vermoedelijk is deze nog hetzelfde als in het vorige segment.	Het is donker en er is weinig onderscheid te maken tussen kleuren.	
22.	1:19:04-1:25:45	Jojo Elsa Yorki Fräulein Rahm Kapitein K.	Jojo loopt door de stad. Huizen zijn verwoest en mensen zijn hun spullen aan het pakken. Jojo is op zoek naar eten in vuilnisbakken. Terwijl hij eet zit Hitler tegenover hem van een groot eenhoorn hoofd te eten. Jojo verzamelt hout en ziet dan een konijn. Jojo schrijft nog een brief voor Elsa en leest hem voor, tijdens een compilatie. Jojo loopt weer door de stad wanneer er een vliegtuig overvliegt. Jojo ziet Yorki lopen met een bazooka en roept hem. Yorki laat de bazooka los om naar Jojo te zwaaien, deze gaat af. Jojo vraagt wat eraan de hand is, Yorki vertelt dat verschillende landen eraan komen. Jojo helpt Yorki met de munitie en vertelt hem dat Elsa zo goed als zijn vriendinnetje is. Yorki benoemt dat Hitler zelfmoord heeft gepleegd en hij loog. Dan komt er een tank aan en beginnen ze te rennen. Ze komen bij Fräulein Rahm. Ze geeft Jojo een uniform van een dode soldaat. Er is een grote ontploffing. Jojo kijkt om zich heen	<i>Everybody's Gotta Live</i> van Love	Eerst: Rode muts, grijs/blauwe jas donkerblauwe broek, lichtgroen overhemd. Als jojo eet: lichtgroen overhemd en beige trui. Als hij hout verzameld: rode muts, bruine jas, blauwe sjaal. Als hij de brief voor Elsa schrijft: geel geruit overhemd. Daarna: beige overhemd met rode spencer. Daarna: rode trui en blauwe broek. Daarna: pyjama.	Tijdens de compilatie is het grijs buiten, ook wanneer de zon schijnt. Wanneer het vliegtuig overvliegt is de zon weer meer zichtbaar aanwezig. Gedurende die scène verdwijnt de kleur een beetje en ontstaat er opnieuw een grijze gloed, waardoor de kleding van	

			en ziet dan Kapitein K. en Finkel in hun zelf ontworpen uniforms. Jojo is bang en verstopt zich.		Vanaf het moment dat Jojo weer door de stad loopt: zwarte pet, geel geruit overhemd, rood/bruine trui, donkerblauwe broek. Vanaf het moment dat hij de jas krijgt draagt Jojo ook de jas van een Duitse soldaat	Kapitein K. en Finkel extra opvalt.	
23.	1:25:45-1:29:21	Jojo Kapitein K. Yorki	De strijd is voorbij. Jojo komt tevoorschijn van zijn schuilplaats en loopt tussen de troep, lijken en Amerikaanse soldaten door. Een Amerikaanse soldaat pakt Jojo bij zijn jas en neemt hem mee. Daar ziet hij Kapitein K. die hem gerust stelt. Kapitein K. trekt Jojo's jas uit en roept dat hij een Jood is. Jojo wordt weer op de straat gezet en de soldaten nemen Kapitein K. mee. Dan klinken er schoten en Jojo rent naar huis. Hij komt Yorki tegen. Yorki herinnert Jojo aan Elsa en Jojo rent naar huis.		Zwarte pet, geel geruit overhemd, rood/bruine trui, donkerblauwe broek, jas van Duitse soldaat. Jas en pet worden afgedaan door Kapitein K.	Geen grijze gloed meer, wel veel grijs door de stenen van de gebouwen. Niet heel zonnig, maar ook geen doffe kleuren.	
24.	1:29:21-1:38:44	Jojo Elsa Hitler	Jojo klopt aan bij Elsa. Elsa vraagt of het veilig is en ze weg kan. Jojo zegt dat ze niet weg kan en moet blijven. Elsa vraagt wie de oorlog won. Jojo zegt dat Duitsland heeft gewonnen. Jojo bladert door zijn boek en kijkt naar de tekeningen. Jojo scheurt een lege pagina uit en doet alsof hij een brief van Nathan voorleest waarin staat dat Jojo	Wanneer Elsa en Jojo beginnen te dansen, begint een Duitse versie van <i>Heroes</i> van David Bowie te spelen, dit loopt	Geel geruit overhemd, rood/bruine trui, donkerblauwe broek, bruine laarzen. Vanaf het moment dat Jojo en Elsa in	Binnen: veel bruin door het houtwerk, maar er is te zien dat de zon schijnt. In de kamer van Jojo: iets	

			<p>haar gaat helpen te ontsnappen. Elsa opent het schot en zegt dat Nathan dood is. Jojo zegt dat hij van haar houdt. Elsa zegt dat ze ook van hem houdt, als een jonger broertje.</p> <p>Jojo maakt zich klaar om met Elsa te vertrekken, als Hitler in de deuropening verschijnt. Hij ziet er niet goed uit en confronteert Jojo dat hij verliefd is op Elsa. Hij eist dat Jojo een band draagt met het hakenkruis erop. Jojo gooit hem terug en Hitler krijgt zichtbaar minder macht over Jojo. Hij praat zachter en smeekt hem te heilen. Jojo schopt hem het raam uit.</p> <p>Elsa staat klaar in de hal. Jojo ziet dat haar veters los zijn en strikt ze voor haar. Elsa vraagt of het gevaarlijk is. Jojo antwoordt dat het heel gevaarlijk is. Elsa stapt naar buiten, kijkt rond, en ziet een auto langsrijden met soldaten met een Amerikaanse vlag. Ze keert zich om naar Jojo en slaat hem in zijn gezicht. Ze zet een stap terug en Jojo vraagt wat ze nu moeten doen. Elsa begint te dansen en Jojo doet mee.</p>	door in de aftiteling.	de hal staan: geel geruit overhemd, lichtblauwe broek, beige jas, bruine laarzen.	grijzer, maar alsnog kleurrijk. Als ze buiten zijn: kleurrijk, vrolijke kleuren, veel geeltinten.	
25.	1:38:44-1:39:00	n.v.t	Een quote van Rilke is te zien: "Let everything happen to you Beauty and terror Just keep going No feeling is final."	Duitse versie van <i>Heroes</i> van David Bowie.	n.v.t.		
26.	1:39:00-1:43:58	n.v.t	Aftiteling	Duitse versie van <i>Heroes</i> van David Bowie.	n.v.t.		

				"Jojo's Theme" van de originele soundtrack.			
--	--	--	--	---	--	--	--

Verklaring Intellectueel Eigendom

De Universiteit Utrecht definieert plagiaat als volgt:

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing;
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens of verwijzing;
- het opnemen van een vertaling van teksten van anderen zonder aanhalingstekens en verwijzing (zogenaamd "vertaalplagiaat");
- het parafraseren van teksten van anderen zonder verwijzing. Een parafrase mag nooit bestaan uit louter vervangen van enkele woorden door synoniemen;
- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven.

Ik heb bovenstaande definitie van plagiaat zorgvuldig gelezen en verklaar hierbij dat ik mij in het aangehechte BA-eindwerkstuk niet schuldig gemaakt heb aan plagiaat.

Tevens verklaar ik dat dit werkstuk niet ingeleverd is/zal worden voor een andere cursus, in de huidige of in aangepaste vorm.

Naam: Lisa Joanne van den Helm

Studentnummer: 5945046

Plaats: Waalwijk

Datum: 11 juni 2020

Handtekening:

